

Nederlanders kunnen naar verre landen verlangen, maar alleen Duitsers hebben *Fernweh*: soms kennen vreemde talen een naam voor ervaringen waar onze taal geen woord voor heeft.

Gaten in de taal [3]

Peter Burger

In Zwolle woont een vrouw die van haar echtgenoot af en toe een okkernootje krijgt, zo schrijft een lezeres van dit blad. Wat de vrouw hiervan vindt, vermeldt de brief niet. Een andere lezer herinnert zich een biologieleraar die orde hield met okkernootjes: "Als je er ooit een had gehad, bleef dat goed hangen. De tranen springen vrijwel automatisch in je ogen." *Iemand een okkernootje geven*, of, kortweg *okken*, betekent 'met de knokkels op iemands hoofd slaan'. Het is de Nederlandse vertaling van het Indonesische *jitak*, dat ik in 'Gaten in de taal [2]' (juni 1996) nog onvertaalbaar noemde.

Het Indonesische *melempem* (zacht geworden, van koekjes en kroepoek) is evenmin een gat in onze taal, hoorde ik van verschillende kanten. In die betekenis wordt al voorzien door *bol* en *slof*; *bol* is Noord-Hollands, *slof* komt uit Oost-Nederland. Ook *bedroom eyes* behoeft geen aanbeveling meer, omdat die zwoele blik al is vernederlandst tot *slaapkamerogen*. Twee lezers suggereerden *zaadvragende ogen*, een van iedere dubbelzinnigheid ontblote uitdrukking die Van Dale pas sinds 1984 kent en die voorzien is van het label 'zeer informeel'.

Malchus, ten slotte, voor een kopje dat een oor mist (naar de slaaf bij wie Petrus in Gethsemané een oor afhakte), is niet het exclusieve bezit van één Nederlandse familie. Het negentiende-eeuwse woordenboek *Woor-denschat* noemt het al als studentikoos synoniem voor 'po', of, zoals de samenstellers preuts schrijven, "zeker slaapkamermeubel, dat evenals *Malchus* slechts één oor heeft".

Hartelijk dank aan alle correspondenten – en over naar de pas ontdekte witte plekken op de landkaart van de Nederlandse taal.

● NAAMLOZE ERVARINGEN

Stel u voor dat er geen woord zou zijn voor jeuk. Of voor het gevoel in een 'slapende' arm. Het lijkt ondenkbaar. Toch zijn er sensaties die even alledaags zijn, maar kennelijk geen naam mogen hebben.

Als ik plotseling in het schelle licht van een laagstaande zon of een felle lamp kijk, moet ik niesen. Het overkomt me vooral als ik uit het donker, bijvoorbeeld van een tunnel of een bioscoop, in het licht kom. Die niesreflex is geen persoonlijke afwijking: ik deel hem met een vijfde van de wereldbevolking. Toch is de kans groot dat u er nooit van gehoord hebt. Een onderzoeker ontdekte dat respondenten die de reflex bezaten, aannamen dat iedereen hem had; degenen die hem niet hadden, begrepen niet waarom ernaar gevraagd werd. Die reflex staat in de vakliteratuur bekend als het *photic sneeze effect*, maar een Nederlandse naam heb ik niet kunnen vinden. Voor een andere gangbare lichamelij-

ke gewaarwording, de spiertrekking in de benen en het bijbehorende gevoel van een plotselinge val, die optreedt in de schemertoestand tussen waken en slapen, bestaat de medische term *hypnagoge myoclonie*. Wie kent een beter bekkende naam?

"We hebben een woord om al het werk te beschrijven dat op je ligt te wachten als je terugkomt van vakantie, 'achterstallig werk' (*backlog*)", schrijft Bill Bryson in *The mother tongue*, zijn geschiedenis van het Engels. "Maar we hebben geen woord om al het werk te beschrijven dat je nog moet afmaken voor je gaat. Waarom niet 'voorstallig werk' (*forelog*)?"

Terwijl er dagelijks onzinwoorden als *suboptimaal* en *herijkingsproces* worden toegevoegd aan de taal, wemelt de wereld van zaken en gevoelens die een naam ontberen. Neem de vraag die over een jaar of drie actueel wordt: je hebt de jaren tien en de jaren twintig, maar hoe heten de jaren in het eerste decennium van een eeuw? 'De jaren nul'?

Of dit: twee voetgangers die elkaar proberen te ontwijken, maar allebei herhaaldelijk in dezelfde richting opzij stappen. William Safire (de Amerikaanse J.L. Heldring) smeedde daarvoor uit *faux pas* en *pas de deux* het wonderschone *faux pas de deux*. Twee andere Amerikaanse suggesties voor die *two-step* op het trottoir zijn 'Wil-lie Pep', geïnspireerd door het voetenwerk van de bokser van die naam, en *sidewaltz*.

Kent u woorden voor deze naamloze ervaringen? Hebt u ervaringen waar geen woord voor is? Blijf schrijven naar:

Onze Taal
Laan van Meerdervoort 14a
2517 AK Den Haag

•

Terwijl er dagelijks onzinwoorden als *suboptimaal* en *herijkingsproces* worden toegevoegd aan de taal, wemelt de wereld van zaken en gevoelens die een naam ontberen.

•

● **VAN AMIS TOT ZIVILCOURAGE:**
23 NUTTIGE VREEMDE WOORDEN

- **amis** (Indonesisch) – Naar vis ruiken; gezegd van bestek. Als bestek naar ei ruikt, is het *hanyir*.
- **bad hair day** (Engels) – 1. Dag die vergald wordt door problemen met je kapsel. 2. Dag waarop je met het verkeerde been uit bed bent gestapt.
- **bedside manner** (Engels) – Attitude van arts in omgang met patiënten. Bij gebrek aan een inheems woord ook wel door Nederlandse artsen gebruikt.
- **Dear John (letter)** (Engels) – Brief waarin een vrouw haar geliefde de bons geeft. Oorspronkelijk soldatentaal uit de Tweede Wereldoorlog voor brief die soldaat te velde ontving van zijn vrouw en waarin zij een scheiding aankondigde.
- **factoid** (Engels, zelfst. nw. en bijv. nw.) – Iets wat waar lijkt omdat het in de media als feit wordt gepresenteerd, maar wat in werkelijkheid berust op gissing, misverstand of bedrog. De Amerikaanse schrijver Norman Mailer muntte het woord in zijn biografie van Marilyn Monroe (1973). Besides die kinderen in de Derde Wereld van hun hoornvliezen beroven, ritueel misbruik en de overtuiging dat eskimo's een groot aantal woorden voor 'sneeuw' hebben, zijn *factoids*.
- **Fernweh** (Duits) – Het tegenovergestelde van heimwee: verlangen naar verre landen.
- **Futterneid** (Duits) – Afgunst om het eten van een ander. Oorspronkelijk alleen van dieren gezegd, maar nu ook, informeel, van mensen.
- **Indian giver** (Am. Engels) – Iemand die iets cadeau doet en het dan terugvraagt.
- **lemonókoupa** (Grieks) – Uitgeknepen of -geperste halve citroen.
- **mamihlapinatapai** (Vuurlands) – Volgens het *Guinness Record boek* (1993): "Kijken naar elkaar in de hoop dat een van beiden zal aanbieden iets te doen wat beide partijen wensen maar onwillig zijn te doen."
- **mu** (Japans, Internetjargon) – Het antwoord op een onbeantwoordbare e-mailvraag of een vraag op een Internet-babbelbox, aldus Martin Banink in *Internet.taal* (1995). "Mu is een Japans woord en betekent: ik kan niet antwoorden, want je vraag berust op de verkeerde veronderstellin-

gen. Een voorbeeld: iemand vraagt je of je nu eindelijk opgehouden bent met het gebruiken van cocaïne. Je hebt het nooit gebruikt, dus 'ja' is een verkeerd antwoord (het betekent dat je toegeeft dat je het ooit gebruikt hebt) en 'nee' is natuurlijk helemaal fout. *Mu* biedt dan de ontsnapping: de vraag is onjuist."

- **mulut lantjang** (Indonesisch) – Vrouw met tache de beauté naast haar mond (Cindy Crawford!). Ook: 'Pas op: roddelaarster.'
- **Narrenfreiheit** (Duits) – Tolerantie, genoten door kinderen, gekken, dronkelappen, carnavalsvierders, nar-

ren en anderen die niet serieus genomen worden.

- **Ohrwurm** (Duits) – Melodie die niet uit je hoofd wil. Misschien gemunt door de componist Franz Lehár, misschien door Paul Lincke, die met dit woord in 1897 de melodie van zijn operette *Frau Luna* beschreef.
- **onk** (Nederlands dialect, bijv. nw.) – Gezegd van deel van incompleet paar: 'een onke sok.' "Mijn moeder, geboren en getogen aan de Zaan, had het altijd over een 'onk' schoteltje", schrijft de dialectologe Jo Daan. "Als van een kop-en-schotel het kopje ge->

Illustratie: Frank Dam

broken was, bleef het schoteltje over en dat was dan een 'onk' schoteltje, dat je kon gebruiken om een plant op te zetten of onder iets dat nat was te zetten, enzovoort."

- **stalker** (Engels) – Oorspronkelijk een jager die wild besluip, maar tegenwoordig in de eerste plaats een man die met kwade bedoelingen, maar zonder geweld te gebruiken, vrouwen of beroemdheden achtervolgt en lastigvalt. Harry Mulisch heeft er mee te maken gehad. Ook geïsignaleerd in het Nederlands: "De stalker moet van de straat" (Leidsch Dagblad, 18 maart 1997). Er bestaat in Nederland een stichting Anti-Stalking.
- **tourist trap** (Engels) – 'Toeristenval': toeristische attractie waarvan de prijs de genotswaarde van het gebodene verre overstijgt; de fuik van kraampjes met waardelose souvenirs waar bezoekers van een toeristische trengleister in worden gelokt.
- **untertreiben** (Duits) – Het tegenovergestelde van overdrijven: in understatement spreken, zich eufemistisch uitdrukken.
- **våldgästa** (Zweeds) – Onverwacht bij iemand binnenvallen om te blijven eten en/of slapen, van *våld* (geweld) en *gäst* (gast). Vergelijk het Engelse *gatecrasher*: iemand die binnendringt op een besloten feestje of receptie.
- **wynsk** (Fries) – Scheef, scheefgetrokken, niet haaks meer. Gezegd van artikelen die geen rechte hoeken (meer) hebben terwijl dat wel zou moeten, zoals een theedoek die van de waslijn komt.
- **zest** (Engels) – Citroen- of sinaasappelschil die je meekookt in een gerecht; stukje sinaasappel- of citroenschil in drankje; bij uitbreiding sinaasappelschilap, citroenschilap.
- **Zivilcourage** (Duits) – Moed om voor je overtuiging uit te komen.

● EN ZES ENGELSE CREATIES

De volgende neologismen zijn allemaal bedacht naar aanleiding van boeken of programma's over ontbrekende woorden.

- **azaleate** – Van *azalea* + *to commiserate* ('medeleven betuigen'). Gemunt door de dichter Howard Nemerov. "Nodeloos medeleven betuigen met een bezoeker omdat deze de een of andere dubieuze seizoensgebonden

den attractie mist van de stad, de streek of het land van de gastheer. 'Jammer dat u hier verleden week niet was', zei de dame die me kwam afhalen van het vliegveld. 'Toen stonden de azalea's in bloei.'"

- **eleccleration** – Van *elevator* + *acceleration*: de misvatting dat de lift sneller komt naarmate je vaker op het knopje drukt. (Uit *Sniglets* door Rich Hall (1984); een 'sniglet' is 'elk woord dat ten onrechte niet in de woordenboeken staat'.)
- **ipsoniem** – Van de Griekse woorden voor 'zelf' en 'naam': een naam die de drager ervan beschrijft of karakteriseert. Gemunt door de redacteur James Atlas, die als voorbeeld de Amerikaanse auteurs Francine Prose en William Gass ('full of hot air') noemt. Andere ipsoniemdragers zijn het biologenduo Lionel Tiger & Robin Fox (auteurs van *The imperial animal*), de beginselvaste moordenaar van Frans Ferdinand, Gavrilo Princip, en de luchtvaartspecialist Baksteen, die altijd op tv verschijnt na een vliegramp.
- **partyfinesse** – Gemunt door de Amerikaanse schrijfster Joyce Carol Oates: de strategie om op een feestje een derde persoon voor te stellen aan de zeur met wie je zit opgescheept, aldus de gelegenheid scheppend voor ontsnapping door twee snelle passen achteruit. Vergelijk *roomscanitis* (van

room + *to scan*): aandoening van sommige receptiebezoekers die hun ogen doet rondschietsen op zoek naar iemand die interessanter of minder vervelend is om mee te praten dan jij.

- **potspot** – Het deel van de toiletbril dat, zodra je erop gaat zitten, de telefoon doet overgaan (een van de duizend suggesties voor nieuwe woorden die een BBC-radioprogramma in 1990 ontving).
- **toujours vu** – Gemunt door de Amerikaanse schrijfster Lia Matera, naar analogie van *déjà vu*: geestesgesteldheid waarin men, als men eenmaal opmerkzaam is gemaakt op een toestand of een zaak, deze plotseling met verontrustende regelmaat waarneemt. Zo zal een vrouw die pas zwanger is massa's andere zwangere vrouwen zien en zal iedereen die een hond van een bepaald ras of een type product aanschaft of een nieuw kapsel heeft daar dagelijks anderen mee zien. <

Literatuur

Cecil Adams, *More of the straight dope* (1988); David Crystal (ed.), *Cambridge encyclopedia of the English language* (1995); Paul Dickson, *Words* (1983); Jack Hitt (ed.), *In a word. A dictionary of words that don't exist but ought to* (1992).

Zich-ziekte

Mr. R.W. Asser - Amstelveen

De laatste jaren worden werkwoorden wederkerend zonder dat er daarbij betekenisverschil optreedt. In *Onze Taal* van december 1992 werd bijvoorbeeld (*zich*) *informer* geïsignaleerd. Ook het januarinumnummer van 1993 bevat enkele voorbeelden, maar noemt daarnaast gevallen waarbij de betekenis wél verandert, zoals *irriteren-zich irriteren*. Dat laatste betekent niet 'zichzelf irriteren', maar 'zich ergeren', naar analogie waarvan het waarschijnlijk ook is ontstaan. Dergelijke gevallen laat ik hier buiten beschouwing.

In de media en in mijn eigen omgeving kwam ik de volgende nieuwe wederkerende werkwoorden tegen: (*zich*) *betreuren*, (*zich*) *beseffen*, (*zich*) *radicaliseren*, (*zich*) *douchen* en *baden*, (*zich*) *aanmonsteren*, (*zich*) *doorzetten* (in de betekenis 'krachtiger worden'), (*zich*) *stoelen op* en (*zich*) *warmlopen* (voor een idee, niet voor een sportprestatie). Een besmettelijk verschijnsel? <